

# Частина 1

## *НЕЗАБУТНІ*

УДК 821.161.2(092)

*Лариса Семенюк*

### **ВЕЛИКИЙ ІНТЕЛІГЕНТ І ЗНАВЕЦЬ ДАВНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ: СТОРІНКИ ЖИТТЄВОЇ ТА НАУКОВОЇ БІОГРАФІЇ МИКИТИ КИРИЛОВИЧА БОЖЕНКА**



У статті висвітлено життєву та наукову біографію доцента кафедри української літератури Луцького державного педагогічного інституту імені Лесі Українки Микити Кириловича Боженка, який майже сорок років свого життя віддав науково-педагогічній діяльності в Луцьку.

**Ключові слова:** людина, особистість, викладач, давня література.

**Семенюк Лариса. Великий інтеллігент и знаток древней литературы: страницы биографии Никиты Кирилловича Боженко.** В статье рассматривается жизненная и научная биография доцента кафедры украинской литературы Луцкого государственного педагогического института имени Леси Украинки Никиты Кирилловича Боженко, который около сорока лет своей жизни отдал научно-педагогической деятельности в Луцке.

**Ключевые слова:** человек, личность, преподаватель, древняя литература.

**Semenyuk Larysa. Great Intellectual and Expert on the Ancient Literature: Mykyta Kyrylovych Bozhenko's Life and Scientific Biography Pages.** The article runs about the life and scientific biography of the senior lecturer of Ukrainian Literature Faculty of Lesia Ukrainka Lutsk State Pedagogical Institute, Mykyty Kyrylovycha Bozhenko, who dedicated about forty years of his life to scientific and pedagogical activities in Lutsk.

**Key words:** human being, personality, teacher, ancient literature.

**Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження.** «Патріарх! Король Лір!» – цими словами незабутнього Олеса Гончара хочеться охарактеризувати людину, з якою мені пощастило спілкуватися впродовж десятка років у статусі студентки і колеги, – доцента кафедри української літератури Луцького державного педагогічного інституту *Микиту Кириловича Боженка*. Це була унікальна особистість, інтелігентна, порядна людина, майстер своєї справи. Нам, студентам-першокурсникам другої половини 80-х років ХХ ст., він завжди здавався таким поважним, архаїчно-величним і разом із тим – делікатним та вимогливим у ставленні до всього. І це насправді було так. Залюблений у свій предмет – давню українську літературу, він зумів і нам передати це почуття шанобливого, мало не побожного ставлення до старовини.

Лекції та практичні заняття Микити Кириловича були особливими. Він викладав свій предмет так, щоб студенти запам'ятали не набір подій і фактів, а те, що творить особливий антураж давніх текстів – фабули, притчі, сентенції, «вічні» образи, словесну гру. На практичних заняттях намагався навчити уважного, прискіпливого, майже архівного ставлення до пам'яток. Пригадую, як ми робили свої перші переклади великих уривків текстів із давньоруської на сучасну українську мову, як старанно конспектували критичну літературу, як досліджували художність давніх творів. У такий спосіб Микита Кирилович навчав нас бути уважними до старовини, до художнього слова наших далеких предків, до всього, що складає наші духовні скарби.

Із того часу минуло понад два десятки років. Пішло з життя чимало наших учителів. Не стало й Микити Кириловича. Доля розпорядилася так, що я ось уже понад десять років викладаю в університеті курс давньої української літератури. До цього часу зберігаю зошити з конспектами свого наставника, товстий зошит для практичних занять, старанно списаний мною від першої до останньої сторінки. Звертаюся до пожовклих від часу аркушів, щоб повчитися ретельності, послідовності, методичній вправності Микити Кириловича. Як шкода, що конспект не здатний зберігати той дух і настрої, який панував на заняттях із давньої літератури. Воістину, це був дух шанобливого, залюбленого ставлення до предмета. Микита Кирилович справді «смакував» отими смисловими і словесними знахідками, які він вишукував у давніх текстах і якими ділився з нами. І хоча якось у приватній розмові зі мною він зізнався, що більше любив викладати літературу шевченківського періоду, всім своїм учням він запам'ятався насамперед як великий знавець давньої літератури і справжній інтелігент з

аристократичними манерами. Таким був і таким закарбувався в нашій пам'яті світлий образ цієї людини.

У студентські роки ми мало знали про свого наставника. Якимось не прийнято було вивчати чужу біографію. Знали лише, що він зі Східної України, воював на фронтах Другої світової війни, мав нагороди, разом із дружиною виростив доньку, яка здобула освіту філолога, хоч і не пішла батьковим шляхом. І ось тепер є прекрасна нагода погортати сторінки життєвої та наукової біографії цієї унікальної особистості.

Микита Кирилович Боженко прожив довге й насичене життя. Народився 1 жовтня 1918 р. в с. Ново-Михайлівка Мар'янського району Донецької області в сільській родині. У 1926 р. батько переїздить на роботу на шахту «10-Біс» поблизу Донецька, куди перевозить усю сім'ю. У Донецьку закінчив у 1937 р. середню школу, потім – короткотермінові курси вчителів V–VII класів. Із січня 1938 р. працював учителем української мови і літератури у Волноваській середній школі № 24. У серпні 1938 р. вступив на I курс Сталінського (Донецького) педагогічного інституту на літературний факультет (відділення української мови і літератури). За сумісництвом працював учителем української мови та літератури в СШ № 78 м. Донецька. До початку Великої Вітчизняної війни закінчив три курси і в липні 1941 р. був мобілізований до лав Радянської армії.

Із грудня 1941 р. брав участь у Великій Вітчизняній війні на фронтах: Брянському (1941–1942 рр.), Волховському, Ленінградському (1943–1944 рр.), Карельському і 3-му Білоруському (1944–1945 рр.), а з вересня 1945 р. – у війні з Японією на I Далекосхідному фронті. Служив у важкій самохідній артилерії. За бойові заслуги нагороджений урядовими нагородами – медалями «За отвагу» і «За боевые заслуги», «За оборону Советского Заполярья», «За взятие Кенигсберга», «За победу над Германией», «За победу над Японией».

У грудні 1945 р. був демобілізований у званні сержанта запасу і повернувся в Донецьк, де продовжив навчання в Донецькому педагогічному інституті, перерване війною.

У січні 1947 р. закінчив Донецький педагогічний інститут за спеціальністю «Учитель української мови і літератури» і був призначений на роботу в середню школу № 3 м. Донецька, де працював учителем української мови і літератури 8–9 класів до серпня 1951 р. Із вересня 1951 р. почав працювати старшим викладачем на кафедрі української літератури в Донецькому педагогічному інституті, але невдовзі, у жовтні цього ж року, за розпорядженням Міністерства освіти України був направлений на роботу в Народну Республіку Румунію

для надання педагогічної та методичної допомоги учителям українських шкіл Румунії. Працював учителем української мови і літератури Українського ліцею і медичної школи м. Сигет. У серпні 1953 р. повернувся із закордонного відрядження і розпочав працювати на посаді старшого викладача кафедри української літератури в Сталінському (Донецькому) педагогічному інституті. Читав такі курси: «Український фольклор», «Давня українська література», «Українська література ХІХ–ХХ ст.» і «Вступ до літературознавства».

У 1955–1958 рр. склав кандидатські іспити в Київському державному університеті імені Т. Шевченка («Діалектичний і історичний матеріалізм» – відмінно, «Українська література (загальний курс)» – відмінно, «Англійська мова» – задовільно, «Російська література (радянський період)» – відмінно).

У липні 1958 р. був звільнений із роботи в Донецькому педінституті через скорочення штатів і перейшов на роботу в середню школу робітничої молоді (СШРС) № 8 м. Донецька. У жовтні 1958 р. зарахований до аспірантури при Інституті мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР без відриву від виробництва за спеціальністю «Український фольклор», яку закінчив у 1960 р.

З 1 вересня 1959 р. розпочав трудову та наукову діяльність у Луцькому педагогічному інституті імені Лесі Українки спочатку на посаді асистента, а з січня 1963 р. – старшого викладача кафедри української мови і літератури історико-філологічного факультету. У характеристиці за підписом ректора інституту Д. Цимбалюка сказано, що М. К. Боженко «До своїх обов'язків відноситься сумлінно, наполегливо працює над курсом давньої української літератури та дитячої літератури і викладає їх студентам дохідливо, на належному ідейно-теоретичному і методичному рівні» (взято з архівної справи).

Перші статті, присвячені ювілеям Г. Сковороди, С. Тудора, С. Васильченка, І. Котляревського, Г. Квітки-Основ'яненка та ін., а також критичні відгуки про творчість письменників Донеччини опублікував у 50-х рр. в місцевих періодичних виданнях (газети «Радянська Донеччина», «Социалистический Донбасс»).

Із початку 60-х років з'являються три його наукові статті в республіканських журналах:

- Народне слово в драматургії Олександра Корнійчука // Жовтень. – 1960. – № 9. – С. 127–134.
- Місце народної творчості в становленні української радянської драматургії // Народна творчість та етнографія. – 1961. – № 3. – С. 42–49.

- Фольклор у драматургії // Література в школі. – 1961. – № 6. – С. 23–30).

Виступав із доповідями на звітно-наукових сесіях педінституту і республіканських конференціях.

Кандидатську дисертацію на тему «Фольклорні джерела української радянської драматургії (довоєнний період)» захистив у грудні 1962 р. в Інституті літератури АН УРСР.

У липні 1964 р. переведений на посаду доцента кафедри української мови і літератури, а в березні 1966 р. рішенням ВАК йому присвоєне вчене звання доцента цієї кафедри. Брав активну участь у громадській роботі інституту. Працював заступником секретаря партійного бюро історико-філологічного факультету, виконував обов'язки вченого секретаря Ради інституту. У лютому 1965 р. обраний народним засідателем Луцького міського суду.

Друкує статті у місцевій газеті «Радянська Волинь»:

- Художник великої прози (до 125-ліття від дня народження І. Нечуя-Левицького) // Рад. Волинь. – 1963. – 24 листоп.
- Слово нашої землячки (Леся Українка про Ольгу Кобилянську) // Рад. Волинь. – 1963. – 27 листоп.
- М. Коцюбинський і Західна Україна // Рад. Волинь. – 1964. – 16 верес.
- Великий літописець людяного (до 100-ліття з дня народження М. М. Коцюбинського) // Рад. Волинь. – 1964. – 18 верес.

Упродовж 1964–1974 рр. М. К. Боженко читав лекційні курси і проводив практичні заняття з давньої української літератури на I і II курсах українського відділу історико-філологічного факультету та з дитячої літератури на IV курсі педагогічного факультету; читав лекційні курси з історії української літератури XIX ст. на I курсі історичного відділу історико-філологічного факультету та з української дитячої літератури на III курсі українського відділу цього ж факультету, дожовтневої української літератури на історичному факультеті; вів спецсемінари на тему «Українська радянська драматургія» на IV курсі денної та V курсі заочної форми навчання історико-філологічного факультету; у 1974 р. розробив і вів новий спецсемінар на тему «Мотиви дружби народів в українській радянській літературі» (на IV курсі денної та V курсі заочної форм навчання); щороку керував практикою та написанням курсових робіт студентів українського відділу історико-філологічного факультету.

Працював над монографією «Розвиток жанру драматичної поеми в українській літературі» (зібрав матеріали і викінчив перший розділ монографії, на основі якого написав і опублікував статтю «Драматичні поеми Лесі Українки» в журналі «Українська мова і література в школі» (1966. – № 9. – С. 10–16).

До 150-річчя від дня народження Т. Шевченка підготував і прочитав на міжвузівській конференції в Черкасах реферат на тему «Поетика балад Т. Шевченка», на основі якого пізніше написав статтю під тією ж назвою і опублікував її в журналі «Українська мова і література в школі» (1965. – № 3. – С. 11–16). На шевченківську тематику написав і опублікував у 1966 р. науково-методичний посібник для вчителів «Балади Т. Г. Шевченка і вивчення їх у школі» (К. : Рад. шк., 1966. – 64 с.).

У царині давньої української літератури працював над творчістю Т. Г. Сковороди і опублікував статтю «Байки Г. С. Сковороди» в журналі «Українська мова і література в школі» (1970. – № 7. – С. 8–12).

Крім цього, опублікував ряд статей про життя і літературну діяльність українських письменників у газеті «Радянська Волинь».

Керував літературознавчим гуртком, на якому за п'ять років було заслухано й обговорено майже 50 доповідей різноманітної тематики. На гуртку проводили також огляди літературних журналів та новинок художньої літератури.

Упродовж багатьох років керував проблемною групою студентів I курсу «Ідея визвольної боротьби в давній українській літературі» і щорічно готував доповідачів на студентські наукові конференції в межах Днів науки.

У 1966–1967 рр. розробив і прочитав для вчителів 11-х класів цикл лекцій на тему «Новинки радянської дитячої літератури».

Читав лекції для студентів з історії української дожовтневої і радянської драматургії та театру і лекції на шевченківську тематику для громадськості міста. До ювілеїв Лесі Українки та Г. Сковороди для студентів і громадськості міста було прочитано лекції «Леся Українка – славна дочка українського народу», «Г. С. Сковорода – видатний гуманіст і просвітитель».

У 1974 р. завершив дослідження на тему «Розвиток жанру драматичної поеми в українській літературі» і розпочав роботу над монографією «Поетичний синтаксис “Кобзаря” Т. Г. Шевченка в теоретико-літературному освітленні». Опублікував наукові статті:

- Про вивчення жанрової специфіки твору // Укр. мова і літ. в шк. – 1967. – № 9. – С. 15–19.
- М. Черемшина – майстер художньої деталі // Укр. мова і літ. в шк. – 1977. – № 4. – С. 25–29.
- Поетичний синтаксис та ритміка роману Ю. Яновського «Вершники» // Укр. літературознавство : міжвід. зб.
- Українська сатира на сучасному ідеологічному фронті // Укр. мова і літ. в шк.
- Народна казка в українській радянській драматургії // Нар. творчість та етнографія. – 1979. – № 6. – С. 64–70.
- Програма з української літератури для школи молодого педагога.

Займався громадською роботою. Виконував обов'язки куратора академічної групи на заочному відділенні. Як член художньої ради Волинського обласного музично-драматичного театру імені Т. Г. Шевченка брав участь в обговоренні і прийнятті вистав.

Систематично читав лекції для студентів, учнів середніх шкіл, для робітників заводів, працівників установ, колгоспників області на теми: «Радянська сатира в боротьбі з буржуазною ідеологією і пережитками минулого», «Традиції демократичної сатири минулого в творчості сучасних українських письменників-сатириків», «Григорій Сковорода як поет і філософ». Брав участь у виїзних методологічних семінарах від товариства «Знання», у святкуваннях визначних дат (І. Федорова, Марка Вовчка, М. Коцюбинського, Лесі Українки), у проведенні літературних вечорів.

На кафедрі української літератури Микита Кирилович Боженко працював до серпня 1998 р. Помер у липні 2005 р.

**Висновки.** Як педагог і науковець Микита Кирилович Боженко заклав основи вивчення курсу «Давня українська література» в Луцькому державному педагогічному інституті, пізніше – Волинському державному університеті імені Лесі Українки. Це справді був викладач академічного рівня, фахівець, заняття якого були завжди найвищої проби. Науково-педагогічний досвід Микити Кириловича намагаюся використовувати у своїй викладацькій діяльності, завжди пам'ятаючи уроки мудрості свого наставника.

#### *Список використаної літератури*

1. Публікації науково-педагогічних працівників Луцького державного педагогічного інституту імені Лесі Українки : бібліогр. покажч. – Луцьк, 1980. – С. 54–55.